

Jono Basanavičiaus personalinė bibliografija – biografistikos tyrimų šaltinis

Giedrė Miknienė

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka
Žygimantų g. 1, LT-01102 Vilnius, Lietuva
El. paštas: giedre.mikniene@mab.lt

Santrauka. *Straipsnis skiriamas personalinės bibliografijos reikšmei ir vietai biografistikos tyrimuose, jos teikiamoms informacijos paieškos galimybėms aptarti. Atkreipiamas dėmesys į šio tipo bibliografijos svarbą genealogijos ir lokalinės istorijos tyrimuose. Personalinės bibliografijos vaidmens svarba biografistikos tyrimuose pagrindžiama daktaro Jono Basanavičiaus bibliografijos rodyklės pavyzdžiu. Straipsnyje apžvelgiami bibliografijos rengimo principai, atrankos kriterijai, struktūra, tematika. Aptariama, kaip duomenų bazėje sukaupta gausi bibliografinė medžiaga pasitarnaus Basanavičiaus gyvenimo ir veiklos tyrėjams, nušvies ne tik jo biografijos įvykius, bet ir to meto politines, socialines, ekonomines aktualijas.*

Reikšminiai žodžiai: *biografistikos tyrimai, personalinės bibliografijos, informacijos šaltiniai, Jonas Basanavičius, bibliografinės duomenų bazės.*

The Personal Bibliography of Jonas Basanavičius as a Source for Biographical Studies

Summary. *The article presents a bibliographic index compiled in the Wroblewski Library of the Academy of Science and discusses the significance of a personal bibliography for biographical studies. This is the first and so far*

Received: 21/3/2019. Accepted: 6/6/2019

Copyright © 2019 Giedrė Miknienė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence \(CC BY\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

the only comprehensive index encompassing both Basanavičius's own publications and writings about him. The first part of the index, dealing with writings by Basanavičius, was published in 2015. The second part, concerning literature on him, is currently under preparation.

Both biographical studies and research in other scientific fields will benefit from the following aspects of the bibliography: it offers clarification on Basanavičius's pseudonyms and contains entries for his anonymously published works, documents signed by him, and repeated editions of his writings. It also provides citation data, i.e., information on who cited Basanavičius's works or commented on them.

The bibliography will be useful in studying Basanavičius's biography, the subject variety in his writings, their dissemination and popularity, as well as the historical circumstances in that time period. The bibliography also will be of use in writing a scientific biography of Basanavičius or a monograph about him, as well as in preparing a comprehensive edition of his writings.

Based on the example of the bibliography of Basanavičius, it may be stated that a personal bibliography is an important source for biographical studies, which may be instrumental in creating a comprehensive biographical portrait of an individual.

Keywords: *biographic research, personal bibliographies, information sources, Jonas Basanavičius, bibliographic databases.*

Įvadas

Atsiradusi prieš du tūkstančius metų kartu su pirmaisiais rašytiniais darbais, bibliografija tapo tarpininke tarp dokumentų ir jų skaitytojų. Seniausi išlikę bibliografinės informacijos ištekliai – Senovės Egipto ir Mesopotamijos bibliotekų katalogai ir knygų sąrašai. Jie buvo skirti ne tik knygų inventorizacijai, bet ir paieškai. Bibliografija iki šiol yra nepakeičiama pagalbininkė įvairių sričių tyrėjams, kartu ir visai visuomenei, ieškančiai vienoje vietoje kompaktiškai pateiktos informacijos.

Bibliografijos ištekliuose pateikiamos žinios apie dokumentus yra susistemintos, sutvarkytos pagal formą ir turinį, lengvai apžvelgiama, struktūrizuota forma. Tai gerokai sutaupo skaitytojo laiką atliekant informacijos paiešką. Jie padeda ne tik lengvai ir greitai nustatyti skaitytojui žinomų do-

kumentų buvimo vietą, bet ir atrasti naujus šaltinius, apie kurių egzistavimą jis nežinojo. Prof. Osvaldo Janonio teigimu, bibliografinė informacija atlieka kelias socialines funkcijas: paieškinę, kuri tenkina informacijos vartotojui reikalingo dokumento, apie kurio egzistavimą jis žino, buvimo vietos nustatymo poreikį; komunikacinę, kuri tenkina pranešimo apie tam tikros formos ar turinio dokumentus poreikį; aksiologinę, kuri tenkina dokumentų įvertinimo pagal įvairius požymius poreikius¹.

Taigi bibliografijos leidiniuose sukaupta informacija atlieka tarpininko vaidmenį tarp dokumentų ir informacijos vartotojų, suteikia žinių apie jiems reikalingus dokumentus. Kartu tai svarbus informacijos šaltinis tyrėjams, atliekantiems mokslinius tyrimus. Bibliografiniuose šaltiniuose suregistruota medžiaga atspindi tam tikro laikotarpio istorinį kontekstą, visuomeninio, politinio, kultūrinio gyvenimo aplinkybes, mokslo ir kultūros sričių būklę ir raidą, iškilų veikėjų gyvenimą ir veiklą. Todėl galima teigti, kad bibliografijos nauda ir reikšmė tyrėjams yra neabejotina.

Biografistikos sąsają su praktine ir tiriamąja bibliografine veikla tyrimai nėra plačiai išplėtoti. Šią temą teoriniu aspektu aptarė Iveta Jakimavičiūtė², savo straipsnyje nagrinėdama biografistikos sąvokos sampratą, ryšį su kitais mokslais ir apžvelgdama lietuviškos knygotyrinės biografistikos istorinę raidą. Gerokai daugiau dėmesio skirta personalinės bibliografijos veiklai, istorijai ir rezultatams. Juos įvairiais aspektais tyrė bibliografai, bibliotekinininkystės teoretikai ir praktikai: prof. Vladas Žukas³, doc. Stasė Matulaitytė⁴, prof. Osvaldas Janonis⁵, Nijolė Raudytė⁶, Donatas Ustinavičius⁷, dr. Birutė Railienė⁸ ir kt.

¹ JANONIS, Osvaldas. *Bibliografijos teorija*: mokomoji knyga. Vilnius, 2009, p. 34–36.

² JAKIMAVIČIŪTĖ, Iveta. Biografistikos samprata Lietuvos ir užsienio tyrėjų darbuose. *Knygotyra*, 2008, t. 51, p. 109–125.

³ ŽUKAS, Vladas. *Lietuvių bibliografijos istorija (iki 1940 m.): metodiniai nurodymai*. Vilnius, 1976. 238 p.

⁴ MATULAITYTĖ, Stasė. Gamtos mokslų personalinės bibliografijos raida Lietuvoje. *Knygotyra*, 1991, t. 17, p. 61–79; MATULAITYTĖ, Stasė. Technikos ir žemės ūkio personalinė bibliografija Lietuvoje. *Knygotyra*, 1997, t. 24, p. 61–78.

⁵ JANONIS, Osvaldas. Dėl personalinių bibliografinių leidinių. *Bibliotekų darbas*, 1987, Nr. 4, p. 23–25; JANONIS, Osvaldas. Lietuvos spausdintiniai bibliografinės informacijos išteklių 2001–2005 metais. *Knygotyra*, 2009, t. 53, p. 71–84; JANONIS, Osvaldas. Lietuvos bibliografijos produkcija 1986–2000 metais: (kiekybinė analizė). *Knygotyra*, 2003, t. 40, p. 252–277; JANONIS, Osvaldas. *Tarptautinė bibliografijos produkcija 1971–1985 m.: analitinė apžvalga*. Vilnius, 1989. 92 p.

Šiame straipsnyje siekiama aptarti personalinės bibliografijos ir biografistikos sąsajas, teikiamas informacijos paieškos galimybes ne tik biografistikos, bet ir genealogijos bei lokalinės istorijos tyrimuose. Personalinės bibliografijos vaidmens svarba biografistikos tyrimuose pagrindžiama Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje (toliau tekste – LMA Vrublevskių biblioteka) rengiamos vieno iškiliausių visuomenės veikėjų – daktaro Jono Basanavičiaus – bibliografijos rodyklės pavyzdžiu.

Rengiama bibliografija yra pirmoji ir iki šiol vienintelė išsami, spausdintinė Basanavičiaus palikimą ir apie jį pasirodžiusius darbus visapusiškai atskleidžianti rodyklė. Basanavičius buvo itin produktyvus, įvairiomis mokslo, kultūros, politikos, religijos temomis rašęs autorius, dar gausesnė yra literatūra apie šią asmenybę. Dėl literatūros gausos buvo nuspręsta rodyklę leisti dviem dalimis: pirmoji dalis skirta Basanavičiaus kūrybai (leidinys pasirodė 2015 m.), antroji dalis – literatūrai apie patį Basanavičių. Publikacijų, nagrinėjančių pasirodžiusio leidinio pobūdį ir specifiką, nėra gausu. Pirmosios rodyklės dalies *Jono Basanavičiaus darbai* struktūra, medžiagos pateikimo principai yra išsamiai pristatyti leidinio sudarytojos Jadvygos Kulikauskienės įvadiniame straipsnyje⁹. Tame pačiame leidinyje publikuotame dr. Sigito Narbuto straipsnyje¹⁰ aptariama teminė Basanavičiaus straipsnių įvairovė, jų reikšmė anuometinei ir šių dienų visuomenei, įvardijamos perspektyvios veiklos kryptys, kurioms gali pasitarnauti Basanavičiaus bibliografija. Algir-

⁶ RAUDYTĖ, Nijolė. Lietuvos personaliniai bibliografijos leidiniai sovietmečiu. *Knygotyra*, 2012, t. 59, p. 53–72; RAUDYTĖ, Nijolė. Personalinės bibliografinės informacijos specifika ir funkcijos. *Knygotyra*, 2012, t. 58, p. 181–196.

⁷ USTINAVIČIUS, Donatas. Personalinė bibliografija Lietuvoje: mokslo sričių ir krypčių apžvalga. *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka*, 2013, [t.] 2009/2010, p. 83–94.

⁸ RAILIENĖ, Birutė. Lietuvos mokslininkai monografijose. *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka*, 2006, [t.] 2003–2004, p. 47–62; RAILIENĖ, Birutė. Personal bibliographical index a source for the history of science? Iš *4th international conference of the European Society for the History of Science: book of abstracts*, Barselona, 18–20 November 2010. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2010, p. 186–187; RAILIENĖ, Birutė. Personalinės bibliografijos rodyklės šiandien: naujovių ir tradicijų santykis. *Tarp knygų*, 2017, Nr. 10, p. 10–13.

⁹ KULIKAUSKIENĖ, Jadvyga. Prisiminkime Lietuvos mylėtoją. Iš *Jonas Basanavičius: bibliografijos rodyklė*. D. 1: *Jono Basanavičiaus darbai*. Sudarytoja Jadvyga Kulikauskienė. Vilnius, 2015, p. 7–14.

¹⁰ NARBUTAS, Sigitas. Jono Basanavičiaus bibliografija – jo tarnystės kalbai, mokslui ir tėvynei ženklai. Iš *Jonas Basanavičius: bibliografijos rodyklė*. D. 1: *Jono Basanavičiaus darbai*. Sudarytoja Jadvyga Kulikauskienė. Vilnius, 2015, p. 15–23.

das Grigaravičius¹¹, apžvelgdamas išleistą bibliografijos rodyklę, aptarė leidinio adresatą ir struktūrą, paminėjo pastebėtus faktinius netikslumus, į rodyklę nepatekusias publikacijas. Visuose minėtuose straipsniuose užsiminta apie antrosios bibliografijos dalies rengimą.

Publikuojamame straipsnyje pirmą kartą pristatomi abiejų bibliografijos dalių rengimo principai, atrankos kriterijai, aptariami surinktos medžiagos pagrindu kuriamos duomenų bazės pranašumai, medžiagos pateikimo ypatumai, pasitarusiantys Basanavičiaus gyvenimo ir veiklos tyrėjams, apžvelgiama antrosios rodyklės dalies struktūra ir tematika. Šis straipsnis yra pirmasis išsamus LMA Vrublevskių bibliotekoje atliekamo reikšmingo darbo – Basanavičiaus personalinės bibliografijos rengimo – ir ateities suamanyimų pristatymas spaudoje.

Personalinės bibliografijos ir biografistikos sąsajos

Biografistikos apibrėžimas¹², pateikiamas „Knygotyros“ enciklopediniame žodyne, apibūdina ją kaip mokslo discipliną, tiriančią žmonių aprašymų istoriją, teoriją ir metodiką (biografistikos atšaka – genealogija). I. Jakimavičiūtės teigimu, „bene svarbiausias biografistikos uždavinys – vaizduoti ne tik veikėją, bet ir jo epochos kontekstą, atskleisti, kaip keičiasi asmenybė, veikiama kultūrinių, politinių, socialinių ir ekonominių veiksnių. Toks vaizdavimo būdas leidžia geriau suprasti istorinius laikotarpius ir jų žmones“¹³.

Vykdamt biografinius tyrimus, siekiant išsamiai parašyti asmens biografiją ir atskleisti istorinį kontekstą, itin svarbų vaidmenį atlieka personalinė bibliografija. Ją galima apibrėžti kaip išsamų asmens darbų sąrašą, kuriame surinkti ir užfiksuoti to asmens darbai bei jo veiklos atgarsiai spaudoje ir virtualioje erdvėje. Susistemintus, chronologiškai sudėliojus bibliografo rastus duomenis, sukuriamas naujas informacijos šaltinis, istorinių ir kultūrologinių tyrimų priemonė, padedanti susipažinti su kūrybine asmens biografija, moksline, kultūrine, visuomenine jo veikla, atskleisti istorines, politines ir kultūrinės to laikotarpio aplinkybes ir suvokti jo realijas.

¹¹ GRIGARAVIČIUS, Algirdas. Atiduota dar viena skola daktarui. *Naujoji Romuva*, 2016, Nr. 4, p. 79–80.

¹² Biografistika. Iš *Knygotyra: enciklopedinis žodynas*. Vilnius, 1997, p. 68.

¹³ JAKIMAVIČIŪTĖ, Iveta. Biografistikos samprata..., p. 112.

Atkreiptinas dėmesys, kad personalinės bibliografijos gali būti svarbus informacijos šaltinis ne tik biografistikos, bet ir genealogijos tyrimuose. Bibliografijose pateikiami išaiškinti asmenų pseudonimai, slapyvardžiai, kriptonimai gali padėti identifikuoti asmenis. Nuosekliai chronologiškai pateikta medžiaga atspindi tam tikru laikotarpiu gyvenusių žmonių veiklą, darbus, to meto įvykius, kurie gali patikslinti ar atskleisti genealogijos tyrimams reikšmingų faktų.

Personalinėse bibliografijose užfiksuota informacija gali tapti ir vienu iš lokalinės istorijos informacijos šaltinių. Jose užfiksuota informacija apie asmens, kuriam skirta bibliografija, ryšius su konkrečia vieta, atskirus tos vietovės istorijos epizodus kultūrinių, socialinių, ekonominių, politinių aplinkybių kontekste, gali praturtinti nagrinėjamos vietovės ar regiono istoriją naujais svarbiais faktais ir įžvalgomis.

Mokslininkai, atliekantys bibliografijos tyrimus, pabrėžia personalinių bibliografijos leidinių svarbą. Antai vienas žymiausių Lietuvos bibliografų prof. Vladas Žukas pažymėjo, kad „kultūros veikėjų, rašytojų personalinės rodyklės turi didelę informacinę vertę. Jose išsamiai suregistruoti tų autorių darbai, iššifruota nemažai pseudonimų, kriptonimų, anoniminių būdu išspausdintų darbų. Tokie duomenys reikalingi nacionalinei bibliografijai, pseudonimų žodynui, specialiosioms rodyklėms, mokslo tiriamajam darbui“¹⁴. Nijolė Raudytė, tyrusi personalinės bibliografijos klausimus, teigė, kad „personalinė bibliografinė informacija apima bibliografijos mokslą ir konkrečią mokslo, meno ar kultūros sritį, todėl personaliniuose bibliografinės informacijos ištekliuose atsiskleidžia ne tik konkreti asmenybė, bet ir tos srities, kuriai ji atstovauja, specifika“¹⁵. Dr. Alina Šveistytė, apžvelgdama Lietuvos gyvūnijos tyrėjams skirtus personalinės bibliografijos leidinius, pažymi, kad „personalinės bibliografijos yra žmogaus biografijos dalis, jo profesinio gyvenimo eigos rodiklis. Per personalines bibliografijas galima atsekti žmogaus domėjimosi sritis, jų kitimą. Jos leidžia įvertinti tyrėjo įnašą į jo tiriamos srities mokslą, jo individualybę bei originalumą“¹⁶. Donatas Ustinavičius, apžvelgdamas

¹⁴ ŽUKAS, Vladas. Lietuvių ikitarybinės bibliografijos išliekamoji vertė. *Knygotyra*, 1975, t. 5, p. 96.

¹⁵ RAUDYTĖ, Nijolė. Personalinės bibliografinės informacijos specifika ir funkcijos. *Knygotyra*, 2012, t. 58, p. 190–191.

¹⁶ ŠVEISTYTĖ, Alina. Personalinės bibliografijos – reikšmingi leidiniai. *Ekologija*, 2000, Nr. 2, p. 41.

1953–2011 metais išleistas personalines rodykles, pabrėžia, kad „bibliografijos rodyklė yra svarbi mokslo ir kultūros sričių komunikacijos priemonė“¹⁷.

Apibendrinant galima teigti, kad personalinė bibliografija, kurioje pateikiama kompaktiška susisteminta informacija apie visą asmens gyvenimą, jo darbus, jų reikšmę, asmens ir jo veiklos vertinimą amžininkų ir vėlesnių kartų darbuose, yra išsamus pagalbinis biografistikos tyrimų šaltinis. Jame sukauptas rankraštinis ir spausdintinis palikimas atspindi asmens biografiją ir padeda sukurti išsamų biografinį asmens portretą.

Jono Basanavičiaus bibliografija

Bandymų suregistruoti Basanavičiaus publikuotus kūrinius iki šiol buvo labai nedaug, juose neišvengta klaidų, sąrašai buvo neišsamūs. Pirmasis šio darbo ėmėsi Vaclovas Biržiška. 1922 m. jis parengė pirmąjį Basanavičiaus knygų ir straipsnių sąrašą¹⁸, 1926 m. – kai kurių atskirais leidiniais išleistų Basanavičiaus darbų bibliografinę apžvalgą¹⁹, po metų – papildytą jo raštų bibliografinį sąrašą²⁰. Deja, šiuose sąrašuose aptikta gana daug netikslumų ir klaidų, pavyzdžiui, nurodytas klaidingas leidinio pavadinimas, klaidingi leidimo metai ar numeris. Tik po 62 metų Petronėlė Grybauskienė parengė svarbiausių Basanavičiaus darbų, tautosakos publikacijų, jam rašytų laišku ir literatūros apie jį sąrašą²¹. Basanavičiaus parašytos knygos užfiksuotos Sigito ir Daivos Narbutų parengtame jo asmeninės bibliotekos kataloge²². Deja, iki šiol nepasirodė nė viena Basanavičiui skirta bibliografijos rodyklė, kurioje būtų išsamiai suregistruoti ir jo darbai, ir literatūra apie jį.

Siekiant užpildyti šią spragą ir pagerbti lietuvių tautos patriarcho atminimą, LMA Vrublevskių bibliotekoje gimė sumanymas parengti išsamią jo darbų ir raštų apie jį rodyklę.

¹⁷ USTINAVIČIUS, Donatas. Personalinė bibliografija Lietuvoje: mokslo sričių ir kryptių apžvalga. *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka*, 2013, [t.] 2009/2010, p. 84.

¹⁸ BIRŽIŠKA, Vaclovas. D-ro Jono Basanavičiaus raštų bibliografijai medžiaga. *Švietimo darbas*, 1922, Nr. 3/6, p. 264–268.

¹⁹ BIRŽIŠKA, Vaclovas. Dr. J. Basanavičiaus bibliografija. *Iliustruotoji Lietuva*, 1926, Nr. 47, p. 374–377.

²⁰ BIRŽIŠKA, Vaclovas. D-ro J. Basanavičiaus raštų bibliografija. *Mūsų žinynas*, 1927, t. 12, Nr. 35, p. 139–146.

²¹ GRYBAUSKIENĖ, Petronėlė. Jonas Basanavičius. *Bibliotekų darbas*, 1989, Nr. 7, p. 19–23.

²² *Jono Basanavičiaus asmeninės bibliotekos katalogas*. Sudarė ir parengė Sigitas Narbutas, Daiva Narbutienė. Vilnius, 2008, XXXVII. 888 p.

Pirmojoje rodyklės dalyje *Jono Basanavičiaus darbai* pateikiama daugiau nei 2 400 anotuotų aprašų, suteikiančių informacijos apie įvairios apimtios, žanro ir turinio publikacijas, pradedant 1875 m. žurnale „Niwa“ paskelbta Basanavičiaus recenzija apie Adomo Kirkoro straipsnį *O pierwotnej słowiańszczyźnie: zarysmytologiczne, podania, legiendy, pieśni*, ir baigiant 2013 m. pasirodžiusioje Petko Mangačevo monografijoje *Daktaro Jono Basanavičiaus gyvenimas ir darbas Bulgarijoje 1880–1905 metais* publikuotais Basanavičiaus laiškais ir kitais dokumentais.

Pirmojoje rodyklės dalyje išsamiai suregistruoti Basanavičiaus gyventu laikotarpiu ir vėlesniais metais išleisti darbai. Jie leidinyje sugrupuoti pagal žanrą ir sudaro atskirus skyrius:

- Basanavičiaus parašyta autobiografija ir įvairiuose leidiniuose publikuotos jos ištraukos;
- Basanavičiaus kūrybos raštų rinkiniai;
- atskirais leidiniais išėję Basanavičiaus darbai ir jų ištraukos;
- straipsniai ir studijos periodiniuose ir vienkartinuose leidiniuose;
- visuomeniniai politiniai dokumentai, prie kurių rengimo prisidėjo Basanavičius;
- Basanavičiaus rasti ir publikuoti archyviniai dokumentai;
- Basanavičiaus surinktos tautosakos publikacijos;
- Basanavičiaus recenzuoti, anotuoti leidiniai, knygų apžvalgos;
- Basanavičiaus redaguoti leidiniai;
- Basanavičiaus į lietuvių kalbą išversti darbai;
- Basanavičiaus laišakai lietuvių ir užsienio mokslininkams, visuomenės veikėjams;
- smulkios publikacijos (informacijos, atsišaukimai, skelbimai, kreipimaisi, kvietimai ir pan.);
- publikacijos, kuriose atsispindi Basanavičiaus visuomeninė ir darbinė veikla, tačiau jos nepateko į kitus skyrius (komentarai kitų autorių kūriniais, skelbimai dėl darbo laiko pakeitimo, išrašytų receptų faksimilės, Lietuvių mokslo draugijos narių pažymėjimai su Basanavičiaus parašu, sveikinimo telegramos, vizitinės kortelės ir pan.);
- spaudoje publikuoti Basanavičiaus nufotografuoti vaizdai;
- Basanavičiaus asmeninių dokumentų faksimilės.

Atskirame skyriuje suregistuoti abejotinos autorystės straipsniai, tematika ir stiliumi artimi Basanavičiaus rašymo manierai. Bibliografijos rodyklės rengėjams nepavyko tiksliai nustatyti šių raštų autorystės, tad šis darbas ateityje laukia Basanavičiaus veiklos tyrėjų dėmesio.

Nemažą bibliografijos rodyklės dalį sudaro kūriniai, kurie nebuvo įtraukti į anksčiau išleistus raštų rinkinius. Šis vienoje vietoje suregistuotas kūrybinis palikimas Basanavičiaus veiklos ir gyvenimo tyrėjams padės atskleisti jo darbų tematikos ir interesų įvairovę, tų darbų sklaidą ir populiarumą.

Leidinio informacinę vertę padidina ir padeda juo naudotis pagalbinė informacija:

- pirmą kartą pateikiamas išsamus Basanavičiaus gyvenimo ir veiklos datų sąrašas, kuriame atsispindi net smulkiausi jo gyvenimo momentai; sąrašas rengtas remiantis jo paties autobiografija;
- Basanavičiaus slapyvardžių ir parašų variantų įvairiuose dokumentuose sąrašas;
- Basanavičiaus darbuose paminėtų asmenų ir susirašinėjimo adresatų sąrašas su trumpu jų apibūdinimu;
- asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės.

Šiuo metu rengiamoje antrojoje dalyje *Jono Basanavičiaus gyvenimas ir veikla* siekiama suregistuoti spaudoje rastas Lietuvos ir kitų šalių autorių publikacijas. Jos preliminariai suskirstytos į 9 stambius skyrius, kurie dar skirstomi į poskyrius.

Skyrių tematika apima šias sritis: Basanavičiaus gyvenimas ir veikla; jo asmens, veiklos ir rašytinių darbų įvertinimas; ryšiai su Lietuvos ir užsienio mokslininkais, visuomenės ir kultūros veikėjais; Basanavičiaus atminties įprasminimas (jam skirti renginiai, radijo ir TV laidos, parodos), jo atminimo įamžinimas meno kūriniuose (grožinėje literatūroje, vaizduojamajame mene, teatre ir kine); Basanavičiaus rankraštinis palikimas archyvuose, bibliotekose ir privačiose kolekcijose; Basanavičiaus veikalų citavimas (t. y. kas ir kokius veikalus citavo ar komentavo); ikonografinė medžiaga (spaudoje rastos nuotraukos).

Poskyriuose atskleidžiama įvairiapusė Basanavičiaus veikla: darbai istorijos, archeologijos, lietuvių kilmės, religijos, medicinos, antropologijos, tautosakos, mitologijos, etnologijos klausimais, veikla Lietuvių mokslo ir

kitose draugijose, kultūros srityje (švietimas, spauda, kalba, literatūros istorija), leidybiniai darbai, Tautos namų steigimo klausimai.

Visa ši gausi abiejose leidinio dalyse pateikta informacinė medžiaga pasitarnaus atliekant biografinius tyrimus, rengiant naują, išsamią, mokslinę Basanavičiaus biografiją: padės visapusiškai pažinti Basanavičiaus darbus, gyvenimą, atskleisti jo asmenybės ir pažiūrų formavimosi aplinkybes, jo pažiūrą į tuo metu vykusius reiškinius ir procesus, jo santykius su šeima, bendradarbiais, bendraminčiais ir kitais asmenimis, leis analizuoti visuomeninius, politinius, ekonominius, kultūrinius tos epochos procesus ir pokyčius.

Reikia pažymėti, kad Basanavičiaus gyvenimą ir darbus kompleksiskai nagrinėjančių ir apibendrinančių darbų nėra daug. Iš didesnės apimties leidinių galima paminėti straipsnių rinkinį *D-ro Jono Basanavičiaus atminčiai* (1928), skirtą jo mirties metinėms paminėti, Adolfo Nezabitausko monografiją *Basanavičius* (1938; pakartota 1990, 2001), dvi Albino Visockio knygas: *Jonas Basanavičius* (1991) ir *Bulgarija, Basanavičius, Lietuva* (1992), Lietuvos nacionalinio muziejaus darbuotojų parengtą straipsnių rinkinį *Dr. Jonas Basanavičius, 1851–1927* (2003), Petko Mangačevo monografiją *Daktaro Jono Basanavičiaus gyvenimas ir darbas Bulgarijoje 1880–1905 metais* (bulgarų k., 2008; pakartota 2011, 2013, 2016; lietuvių k., 2013), Algirdo Grigaravičiaus knygą *Atsiskyrelis iš Suvalkijos: Jono Basanavičiaus gyvenimas ir darbai* (d. 1–2, 2017–2019), Jono Vėlyvio istorinį romaną apie Basanavičių *O, kad prašvistų Lietuvos dvasia!* (2017). Deja, iki šiol neparašyta išsami, visapusiška Basanavičiaus biografija. Kaip pažymi dr. Sigitas Narbutas, „jo gyvenimas ir veikla turėtų būti nušviečiami pasitelkus ir gilesnę įvairiatautėje Lietuvos visuomenėje XIX a. antroje pusėje – XX a. pradžioje vykusių procesų analizę, ir įvairius to laikotarpio Vidurio bei Rytų Europos kontekstus. Tam pasitarnaus ir <...> Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos darbuotojų spaudai rengiama antra Basanavičiaus bibliografijos dalis, kurią sudarys žinios apie itin gausią basanavičianos dalį – įvairių tautų autorių darbus apie daktarą Joną Basanavičių“²³.

²³ NARBUTAS, Sigitas. Jono Basanavičiaus bibliografija – jo tarnystės kalbai, mokslui ir tėvynei ženklai. Iš *Jonas Basanavičius*, p. 23.

Jono Basanavičiaus bibliografijos rodyklės rengimo principai

Medžiagos paieška ir atranka

Paieškos tikslas – surasti ir aprašyti Lietuvos ir užsienio spaudoje paskelbtas publikacijas, susijusias su Basanavičiumi: jo kūrinis, jo pasirašytus dokumentus, nuotraukas, faksimiles ir literatūrą apie jį.

Darbo pradžioje buvo sudarytas žiūrėtinų šaltinių (knygų ir serialinių leidinių), kuriuose gali būti informacijos apie Basanavičių, sąrašas. Visi šio sąrašo leidiniai buvo tikrinami *de visu*.

Renkant medžiagą buvo naudojamos ir kitais paieškos šaltiniais. Informacijos ieškota Lietuvos ir užsienio bibliotekų el. kataloguose ir duomenų bazėse, Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB); sudarytojos taip pat lankėsi Bulgarijoje ir ieškojo medžiagos Bulgarijos mokslų akademijos bei Bulgarijos nacionalinės Kirilo ir Metodijaus bibliotekų fonduose.

Medžiaga rinkta iš monografijų, informacinių ir bibliografinių leidinių, periodinės spaudos lietuvių, lenkų, rusų, bulgarų kalbomis nuo pirmųjų jo publikacijų 1875 m. iki 2013 m.

Renkant medžiagą taikomas išsamios atrankos principas – siekiama surinkti visus spaudoje rastus Basanavičiaus darbus ir kuo daugiau publikacijų, kuriose rašoma apie Basanavičių arba minimi su juo susiję faktai, įtraukiami net smulkūs paminėjimai. Mat net ir smulkiuose nuotrupose galima aptikti svarbių faktų, praturtinsiančių Basanavičiaus biografiją. Tokio išsamumo siekiama ir dėl kitos priežasties – tokiu būdu sudaroma galimybė atlikti mokslotyrinius Basanavičiaus idėjų paplitimo ir sklaidos, jo asmens ir veiklos vertinimo tyrimus.

Į bibliografiją nuspręsta netraukti rankraštines medžiagas. Kadangi Basanavičiaus rankraštiniai dokumentai išsklaidyti įvairiuose archyvuose, jų esama daug, šis darbas pareikalautų daug laiko ir pastangų. Todėl dėl didelės leidinio apimties ir laiko stokos rankraščių bibliografijos rodyklę planuojama parengti ateityje.

Leidinyje taip pat atsisakyta aprašyti interneto išteklius. Internete paskelbti dokumentai po kurio laiko gali būti pašalinti, jų adresai keičiasi, dažnai yra ilgi, todėl netinka leidiniui. Interneto išteklius nuspręsta registruoti bibliografinėje duomenų bazėje.

Bibliografinė duomenų bazė

Kaip jau buvo minėta, pirmoji Basanavičiaus bibliografijos dalis išleista 2015 m., antroji taip pat bus leidžiama popieriniu formatu. Tačiau siekiant priartinti bibliografinę informaciją prie vartotojo, palengvinti ir išplėsti informacijos paieškos galimybes, didinti sklaidą tarp vartotojų, Basanavičiaus bibliografijos rodyklė rengiama ne tik spausdinta, bet ir elektronine forma – surinktos medžiagos pagrindu kuriama duomenų bazė, atversianti vartotojams patogesnes paieškos galimybes.

Reikia pažymėti, kad duomenų bazė nebus identiška spausdinto leidinio versija. Joje bus galima rasti ne tik visą abiejose rodyklės dalyse pateiktą informaciją, bet ir duomenis apie publikacijas, kurios pasirodė 2014 m. ir vėliau, t. y. kurios netilpo į spausdinto leidinio chronologinės aprėpties ribas, bei publikacijas, kurios dėl vietos stokos nepatekė į spaudai rengiamą antrąją dalį. Kadangi leidinio apimtis yra ribota, į jį bus atrinktos svarbiausios, reikšmingiausios publikacijos, o duomenų bazėje fiksuojama visa spaudoje aptikta informacija. Šiuo metu duomenų bazėje sukaupta beveik 15 000 bibliografinių įrašų. Iš viso šio masyvo į antrosios dalies leidinį numatoma atrinkti iki 8 000 svarbiausių, reikšmingiausių darbų apie Basanavičių.

Atkreiptinas dėmesys, kad duomenų bazė taps prieinama vartotojams po to, kai dienos šviesą išvys antroji Basanavičiaus bibliografijos dalis. Duomenų bazė bus nuolat atnaujinama ne tik naujais, bet ir anksčiau publikuota, tačiau tuo metu neaptikta informacija.

Jono Basanavičiaus bibliografijos rodyklės išskirtinumas ir teikiamos galimybės

Siekiant atskleisti publikacijų turinį ir pateikti tikslus bibliografinius duomenis, publikacijos tikrinamos *de visu*. Neperžiūrėtų *de visu* leidinių dalis yra labai maža. Tai leidiniai, apie kuriuos turima informacijos, tačiau jų nepavyko rasti nei Lietuvos, nei užsienio bibliotekose ar skaitmeniniuose archyvuose.

Daugelyje įrašų pateikiamos detalios anotacijos, atskleidžiančios dokumento turinį: nurodoma, koku aspektu ir kuriuose puslapiuose yra rašoma apie Basanavičių. Tai padidina leidinio informacinę vertę, nes leidžia skaitytojui lengvai ir greitai atsirinkti jį dominančias publikacijas.

Leidinio recenzijos pateikiamos iškart po to leidinio bibliografinio aprašo, o duomenų bazėje nuorodomis susiejamos su recenzuojamu leidiniu. Tai leidžia vienoje vietoje matyti leidinį ir jo recenzijas, o duomenų bazėje vienu pelės spustelėjimu rasti leidinio recenziją arba, atvirkščiai, turint recenziją, rasti recenzuojamą leidinį.

Bibliografijos rodyklėje suregistruoti pakartotinai publikuoti Basanavičiaus kūriniai (to paties kūrinio vertimai, įvairiais metais pasirodę kartotiniai leidimai, perspaudai), o duomenų bazėje jie susiejami nuorodomis. Tai suteiks papildomos informacijos tyrimams apie Basanavičiaus darbų populiarumą, aktualumą ir sklaidą.

Papildomos medžiagos tyrimams suteiks ir pirmą kartą suregistruoti spaudoje paskelbti archyviniai dokumentai, taip pat dokumentai, kuriuos vienas ar su kitais veikėjais pasirašė Basanavičius.

Duomenų bazėje Basanavičiaus kūriniai susiejami su juos cituojančiais ir komentuojančiais darbais. Ši informacija padės atskleisti, kuriomis Basanavičiaus idėjomis, teorijomis, mintimis rėmėsi ar jas kritikavo jo amžininkai ir šiuolaikiniai mokslininkai, parodys Basanavičiaus įtaką įvairių mokslo krypčių raidai, temų ir idėjų aktualumą ne tik anuomet, bet ir šiais laikais.

Išvados

Personalinės bibliografijos yra svarbus ir vertingas informacijos šaltinis biografistikos tyrimų specialistams ir kitų sričių (genealogijos, istorijos, lokalinės istorijos, literatūros, mokslotyros ir kt.) tyrėjams. Jos suteikia galimybes išsamiau susipažinti su kūrybine asmens biografija, moksline, kultūrine, visuomenine jo veikla, atskleisti istorines, ekonomines, politines ir kultūrinės jo gyvento laikotarpio aplinkybes.

Personalinės bibliografijos svarbą ir teikiamas galimybes iliustruoja ir patvirtina vienos iš šio tipo bibliografijų – LMA Vrublevskių bibliotekoje rengiamos daktaro Jono Basanavičiaus bibliografijos rodyklės – pavyzdys. Biografistikos ir kitų mokslo sričių tyrimams reikšmingi šie aptariamo bibliografinio leidinio aspektai:

- išaiškinti Basanavičiaus slapyvardžiai, suregistruoti nepasirašyti (anoniminiu būdu publikuoti) jo darbai, taip pat darbai, kurių autorystė gali priklausyti Basanavičiui;

- leidinio pirmoje dalyje publikuojamas Basanavičiaus gyvenimo ir veiklos datų sąrašas, parengtas remiantis jo paties autobiografija, yra išsamus, vientisas, visapusiškai atspindi smulčiausius Basanavičiaus gyvenimo momentus;
- suregistruoti dokumentai, kuriuos vienas ar su kitais veikėjais pasirašė Basanavičius;
- suregistruoti spaudoje publikuoti archyviniai dokumentai;
- suregistruoti pakartotinai publikuoti Basanavičiaus kūriniai; ši informacija atskleidžia jo darbų populiarumą ir aktualumą iki šių dienų;
- pateikiami citavimo duomenys, t. y. suregistruoti darbai, kuriuose cituojami ir komentuojami Basanavičiaus kūriniai.

Gausi abiejose leidinio dalyse ir bibliografinėje duomenų bazėje pateikta informacinė medžiaga padės atskleisti Basanavičiaus darbų tematikos ir interesų įvairovę (tai archeologija, istorija, religija, tautosaka, mitologija, etnologija, medicina, antropologija, lietuvių kalba, literatūros istorija, švietimas, spauda), tų darbų sklaidą ir populiarumą. Tarp svarbiausių mokslininkų dėmesio laukiančių darbų, kurių tyrimui padėtų Basanavičiaus bibliografija, minėtini šie:

- nauja, išsamė, mokslinė Basanavičiaus biografija;
- išsamus raštų leidimas, apimantis visus jo darbus;
- nauja mokslinė monografija apie Basanavičių.

Taigi, remiantis Basanavičiaus bibliografijos rodyklės pavyzdžiu, galima teigti, kad personalinė bibliografija yra reikšmingas ir informatyvus biografistikos tyrimų šaltinis, padedantis sukurti išsamų biografinį konkretaus asmens portretą: atskleisti asmenybės ypatumus ir raidą, asmens darbus, jų reikšmę ir vertinimą, istorinį to laikotarpio kontekstą. Bibliografų sukurtas informacijos šaltinis yra svarbi pagalbinė priemonė išsamiems asmens biografijos tyrimams, reikšmingai papildanti biografistikos tyrimų bazę naujais duomenimis.

Literatūra

1. Biografistika. Iš *Knygotyra*: enciklopedinis žodynas. Vilnius: Alma littera, 1997. 68 p.
2. BIRŽIŠKA, Vaclovas. Dr. J. Basanavičiaus bibliografija. *Iliustruotoji Lietuva*, 1926, Nr. 47, p. 374–377.

3. BIRŽIŠKA, Vaclovas. D-ro J. Basanavičiaus raštų bibliografija. *Mūsų žinynas*, 1927, t. 12, Nr. 35, p. 139–146.
4. BIRŽIŠKA, Vaclovas. D-ro Jono Basanavičiaus raštų bibliografijai medžiaga. *Švietimo darbas*, 1922, Nr. 3/6, p. 264–268.
5. GRIGARAVIČIUS, Algirdas. Atiduota dar viena skola daktarui. *Naujoji Romuva*, 2016, Nr. 4, p. 79–80.
6. JAKIMAVIČIŪTĖ, Iveta. Biografistikos samprata Lietuvos ir užsienio tyrėjų darbuose. *Knygotyra*, 2008, t. 51, p. 109–125. <https://doi.org/10.15388/kn.v51i0.7893>
7. JANONIS, Osvaldas. *Bibliografijos teorija*: mokomoji knyga. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009. 201 p. ISBN 978-9955-33-471-2.
8. JANONIS, Osvaldas. Dėl personalinių bibliografinių leidinių. *Bibliotekų darbas*, 1987, Nr. 4, p. 23–25.
9. JANONIS, Osvaldas. Lietuvos bibliografijos produkcija 1986–2000 metais: (kiekybinė analizė). *Knygotyra*, 2003, t. 40, p. 252–277.
10. JANONIS, Osvaldas. Lietuvos spausdintiniai bibliografinės informacijos ištekliai 2001–2005 metais. *Knygotyra*, 2009, t. 53, p. 71–84. <https://doi.org/10.15388/kn.v53i0.7806>
11. JANONIS, Osvaldas. *Tarybų Lietuvos bibliografinė produkcija 1971–1985 m.*: analitinė apžvalga. Vilnius: [Lietuvos TSR valstybinė Martyno Mažvydo biblioteka], 1989. 92 p.
12. *Jono Basanavičiaus asmeninės bibliotekos katalogas*. Sudarė ir parengė Sigitas Narbutas, Daiva Narbutienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008. XXXVII, 888 p. ISBN 978-9955-698-37-1.
13. KULIKAUSKIENĖ, Jadvyga. Prisiminkime Lietuvos mylėtoją. Iš *Jonas Basanavičius: bibliografijos rodyklė*. D. 1: *Jono Basanavičiaus darbai*. Sudarytoja Jadvyga Kulikauskienė. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2015, p. 7–14.
14. MATULAITYTĖ, Stasė. Gamtos mokslų personalinės bibliografijos raida Lietuvoje. *Knygotyra*, 1991, t. 17, p. 61–79.
15. MATULAITYTĖ, Stasė. Technikos ir žemės ūkio personalinė bibliografija Lietuvoje. *Knygotyra*, 1997, t. 24, p. 61–78.
16. NARBUTAS, Sigitas. Jono Basanavičiaus bibliografija – jo tarnystės kalbai, mokslui ir tėvynei ženklai. Iš *Jonas Basanavičius: bibliografijos rodyklė*. D. 1: *Jono Basanavičiaus darbai*. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2015, p. 15–23.
17. RAILIENĖ, Birutė. Lietuvos mokslininkai monografijose. *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka*, 2006, [t.] 2003/2004, p. 47–62.

18. RAILIENĖ, Birutė. Personal bibliographical index a source for the history of science? Iš *4th international conference of the European Society for the History of Science: book of abstracts*, Barcelona, 18–20 November 2010. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2010, p. 186–187.
19. RAILIENĖ, Birutė. Personalinės bibliografijos rodyklės šiandien: naujovių ir tradicijų santykis. *Tarp knygų*, 2017, Nr. 10, p. 10–13.
20. RAUDYTĖ, Nijolė. Lietuvos personaliniai bibliografijos leidiniai sovietmečiu. *Knygotyra*, 2012, t. 59, p. 53–72.
21. RAUDYTĖ, Nijolė. Personalinės bibliografinės informacijos specifika ir funkcijos. *Knygotyra*, 2012, t. 58, p. 181–196. <https://doi.org/10.15388/kn.v58i0.1462>
22. ŠVEISTYTĖ, Alina. Personalinės bibliografijos – reikšmingi leidiniai. *Ekologija*, 2000, Nr. 2, p. 41–42.
23. USTINAVIČIUS, Donatas. Personalinė bibliografija Lietuvoje: mokslo sričių ir krypčių apžvalga. *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka*, 2013, [t.] 2009/2010, p. 83–94.
24. ŽUKAS, Vladas. *Lietuvių bibliografijos istorija: (iki 1940 m.): metodiniai nurodymai*. Vilnius: Vilniaus V. Kapsuko universiteto Leidybinis skyrius, 1976. 238 p.
25. ŽUKAS, Vladas. Lietuvių ikitarybinės bibliografijos išliekamoji vertė. *Knygotyra*, 1975, t. 5, p. 90–97.

Genealoginių tyrimų metodologija
ir atodangos
